

Inter-Accions

Pràctiques col·lectives per a intervencions a l'espai urbà
Reflexions d'artistes i arquitectes en un context pedagògic col·lectiu

Editat per Sergi Selvas i Marta Carrasco

Índex

- 07 **Presentació**

- 11 **Mecanismes activadors d'Inter-Accions**
Marta Carrasco + Sergi Selvas

- 19 **Maneres de desfer**
Martí Peran

- 29 **La vida entre dos edificis: estratègies cap a un urbanisme de contacte**
Marta Serra

- 37 **La producció del referent a través dels processos de la pràctica**
Òscar Padilla

- 43 **La cartografia com a eina pedagògica i sistema de representació**
Judit Onsès

- 51 **La trobada**
Aina Jordi

- 59 **La urbanitat desarrelada**
Laura Company

- 69 **Do It Yourself**
Borja Fermoselle + Nora Arias

- 77 **Processos de Codi Obert**
Marta Carrasco + Sergi Selvas

- 85 **La universitat podria ser diferent**
Aida Sánchez de Serdio

- 93 **Pràctiques Collectives a l'Espai Urbà**
Experiències derivades del workshop Inter-Accions. Febrer 2013

- 109 ***Inter-Accions. Prácticas colectivas para intervenciones en el espacio urbano***
Reflexiones de artistas y arquitectos en un contexto pedagógico colectivo
Textos en castellano

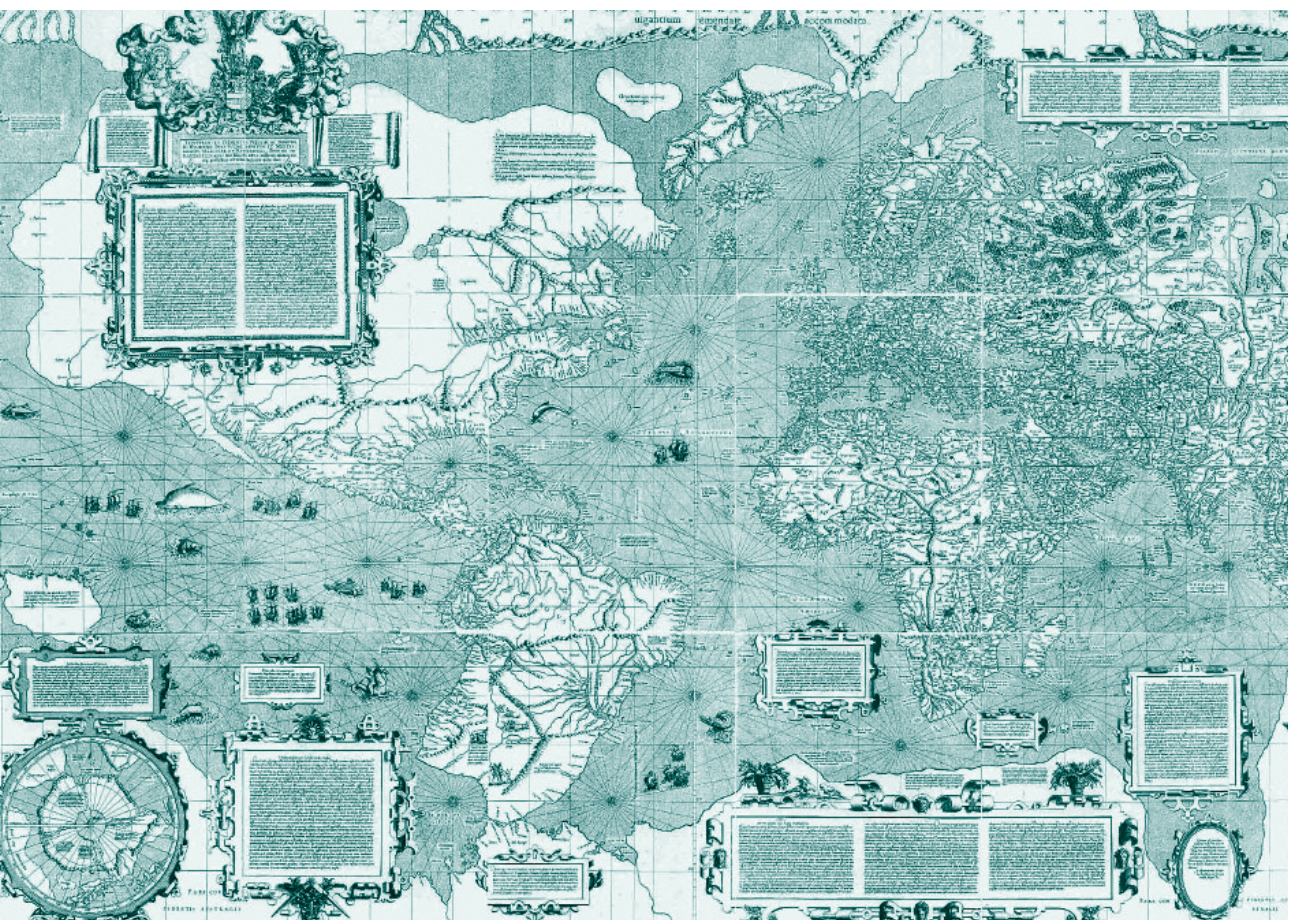
LA CARTOGRAFIA COM A EINA PEDAGÒGICA I SISTEMA DE REPRESENTACIÓ

Judit Onsès

Del grec *chartis* = carta/mapa i *graphein* = escrit, l'Associació Internacional de Cartografia (ICA) defineix la cartografia com «la disciplina que s'encarrega de fer i utilitzar mapes mitjançant l'art, la ciència i la tecnologia. Alhora, defineix el mapa com a representació simbòlica d'una realitat geogràfica». Vegem què amaga aquesta definició i com pot ser desplegada tant històricament com semànticament, a fi de proposar una visió més complexa i propera a la nostra realitat.

Originàriament, els mapes sorgiren de la necessitat de la ciutat nòmada per llegir, memoritzar i compartir recorreguts i territoris en el seu decurs de transhumància. La lenta i complexa operació d'apropiació i mapificació del territori es deu a les incessants caminades dels primers humans que van habitar la Terra.¹ Enmig del caos que és la naturalesa, els calia inventar alguna tecnologia que els permetés posar una mica d'ordre a tot allò, acotar els espais, fixar-los simbòlicament en forma de mapa, així com fixar-se en uns punts de referència.

D'ençà d'aleshores, l'art de la cartografia ha anat evolucionant amb el pas del temps, transformant-se constantment per adaptar-se i donar resposta a les diferents necessitats de geolocalització de les societats. En un principi, la cartografia és una «representació» del món que ajuda a establir a qui la utilitza/llegeix un ordre mental i orientació; ens ajuda a saber quin territori

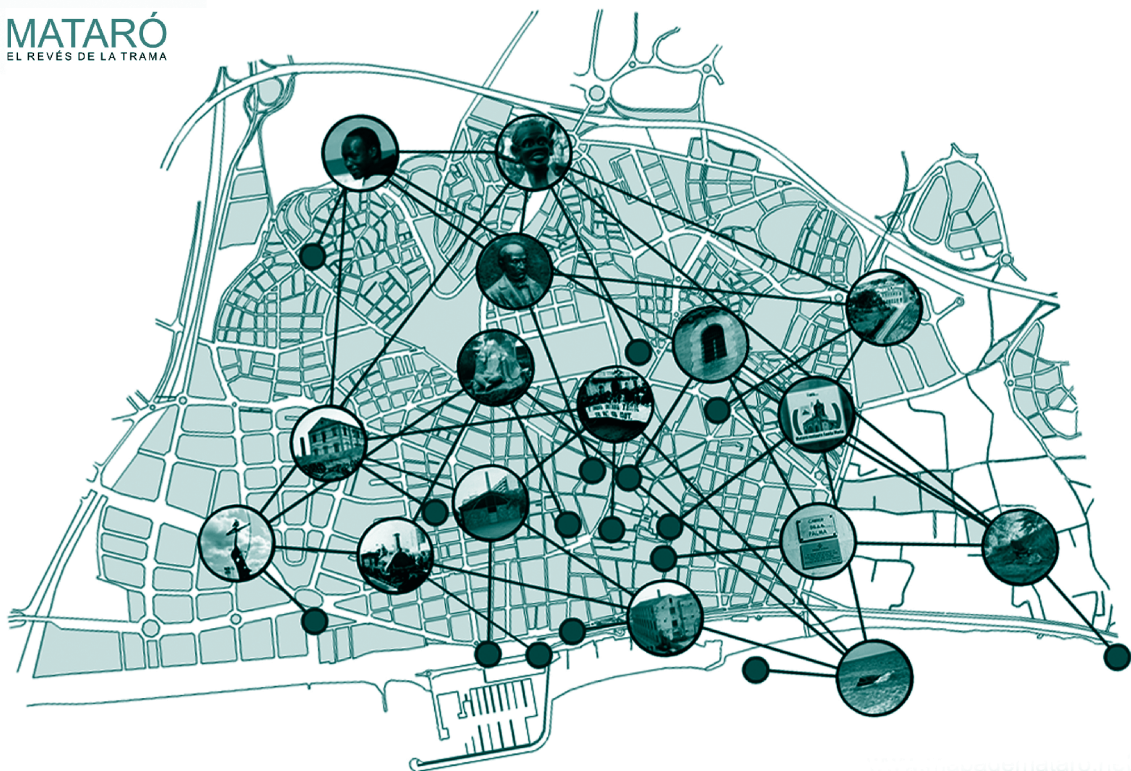

(re)coneixem, quin lloc hi ocupem físicament i quines són les seves delimitacions o marge de moviment que hi tenim. Com diu Stephen S. Hall, «necessitem algun oasi d'ordre on sentir-nos segurs, ja sigui en forma de memòria (o de ficció) o bé traçant mapes, com a punt de partida per a les nostres exploracions, els nostres temptejos per donar sentit al desconegut».²

Amb tot, si bé des del segle XVI fins al XIX, període de colonització i expansió territorial d'Occident, el mapa es va entendre com una representació fidel i verdadera del món —només cal veure l'èxit de la projecció de Mercator al segle XVIII—, més endavant van ser seriosament qüestionades. En la cartografia hi intervenen diferents «agents», els quals no sempre es presenten explícitament, a saber: *a*) primer de tot, hi ha un territori a representar; *b*) seguidament, la persona que traça i dissenya el mapa en qüestió (cartògraf), qui pren un seguit de decisions com ara l'abast del territori a traçar, els elements del paisatge a incloure i excloure, el nivell d'abstracció, la mida i simbologia dels elements, etc. de les quals en resultarà una imatge que serà interpretada pel *c*) lector del mapa (subjecte).

Així, la cartografia deixa de ser considerada una representació objectiva i absoluta d'un espai que roman immutable i fix en el temps, traçada per una mà innocent i posseïdora de la veritat i, posteriorment, interpretada per un ésser neutre i mancat totalment d'altres coneixements

MATARÓ
EL REVÉS DE LA TRAMA

previs, que no siguin aquells que el capaciten per llegir correctament i de forma única aquell mapa/representació, per passar a ser compresa com a quelcom més complex, lligada a qüestions socials i de representació. El poder de la cartografia «pot estar estretament entrellaçat amb el poder de conquesta i control social».³

Tanmateix, aquesta no-neutralitat de la cartografia ha obert la ràtio de «qui» pot ser cartògraf, la qual ja no és competència exclusiva dels geògrafs, sinó d'aquell qui s'autoagenciï i s'autoritzi a ser-ho. En aquest aspecte, els artistes van obrir un camp molt extens d'exploració, interpretació i qüestionament d'aquest concepte, començant pels surrealistes i el seu «El mapa del món en l'època dels surrealistes», publicat a la revista *Variétés* el juny de 1929, passant per la «Naked City» dels situacionistes i acabant per l'obra «Pantone» (2007) de Cristina Lucas, o «Mapa de Mataró» (2008) de Rogelio López Cuenca, per citar alguns exemples rellevants i/o actuals.

Com diu Katharine Harmon, així com en la cartografia «els geògrafs se sotmeten a un acord tàcit per obeir certes convencions d'assignació, per parlar en un mal·leable però estandarditzat llenguatge visual, els artistes, en canvi, són lliures de desobeir aquestes regles»,⁴ fet que els permet parlar-ne des d'un pla diferent i, fins i tot a vegades, extern, jugant amb les seves normes de representativitat, simbologia, política i discursos implícits.

Fins aquí hem vist l'expansió del concepte cartografia quant a mapeig del territori físic. Però què passa quan el mapa també surt de la dimensió terrestre i entra a la dimensió corporal, emocional, cultural...? Les possibilitats gràfiques i discursives s'eixamplen encara més. A part dels geògrafs i els artistes, el món científic també s'ha servit —i darrerament de forma més acusada amb els imparables avenços tecnològics— d'aquesta activitat per traduir diferents investigacions a una representació pactada i acordada del món des de la seva perspectiva. Per no parlar dels sistemes de geolocalització i mapeig que ofereix la tecnologia web i els dispositius mòbils.

Hem arribat a un punt en què tot és susceptible de ser «mapejat», alhora que ens fem conscients que no tot pot ser mapejat, principalment perquè des del qüestionament i crisi del pensament modern ja no ens podem aferrar a les veritats absolutes, com tampoc a la idea d'un món fix i immòbil. I no només això, sinó que la cartografia com a eina de representació està intrínscament lligada als humans, els quals al seu torn són/estan «subjectes» de/a la seva cultura i societat, la qual es va transformant en el temps. D'aquí que sigui de vital importància la creació de «nous tipus de mapes culturals que rendeixin compte de la impossibilitat de fixar allò que està permanentment canviant».⁵

Tenint en compte el que s'ha exposat fins al moment, tornem a la idea del mapa geogràfic. Encara que normalment es tracti d'una imatge reglada i estandarditzada, qui «llegeix» aquest mapa mai és el mateix, ja que cada individu (a)porta la seva experiència en el moment d'interpretar-lo, fent un exercici d'anada i tornada, connectant geografia i emoció, coneixement i comportament, associant aquella experiència a altres experiències similars, visualitzant altres mapes i recorreguts per ajudar-nos a la comprensió i «bona» interpretació del que tenim en aquell moment davant nostre, inclús preguntant-nos per l'eficàcia d'aquell mapa en aquell moment concret. Quantes vegades no hem anat de viatge i ens han donat un mapa comercial de la ciutat, en el qual la icona dels diferents establiments distribuïts per la ciutat trepitja parts rellevants de la xarxa de carrers? O quan anem d'excursió a la muntanya i potser el mapa de camins que tenim no indica les fonts ni els refugis?

Per altra banda, en tant que subjectes plens d'experiències de caire molt divers, tenim la capacitat no només d'interpretar els mapes, sinó de mostrar-ne una visió crítica quan no s'ajusta a les expectatives, gràcies al fet que també tenim la capacitat de produir mapes. Així, tal com cada individu té un tipus de cal·ligrafia únic, també té una manera única de generar mapes. Al cap i a la fi, com diu Harmon, malgrat que «el llenguatge visual codificat dels mapes és conegut per tothom, [...] quan tracem un mapa amb les nostres paraules, cadascú de nosaltres utilitza el seu propi dialecte».⁶

I no només això, l'acció de traçar o dibuixar un mapa comporta activar un seguit de connexions neuronals i emocions lligades a experiències passades i traduir-les a un llenguatge abstracte i simbòlic, que ens revelarà informació sobre nosaltres mateixos desconeguda o no reconeguda fins al moment. Es podria pensar, aleshores, que el mapa, en el seu representar una realitat i facilitar-nos l'orientació, també pot visibilitzar noves realitats, o realitats que a nosaltres ens eren ocultes (tant per un excés de proximitat —naturalització d'aquesta— com per un efecte de la selecció en la nostra mirada), així com obrir/orientar-nos cap a noves rutes.

Arribats a aquest punt, podríem preguntar-nos per l'ús de la cartografia en el camp pedagògic. Presentada com una eina molt potent i versàtil de representació de territoris, de connectora d'experiències i coneixements de disseny, d'abstracció i de traducció, així com d'ampliació de coneixement i reconeixement vers un mateix i el seu territori o entorn, podríem pensar que introduir la producció i interpretació de mapes a les escoles podria ser una bona eina d'aprenentatge.

Si bé està molt estès l'ús del mapa conceptual o sociogrames, la cartografia entesa com a «mapa» simbòlic de «territoris» (i ho escric entre cometes per al·ludir a les diferents significacions que poden tenir una i altra paraules), aporta quelcom més quant a construcció de nous signifi-

cats mitjançant l'aprenentatge i la connexió d'idees. Segons González García, «l'aprenentatge es produeix quan continguts concrets s'insereixen en un fons general que posseïm d'antuvi, inserció que alhora transforma el fons». En aquest aspecte, la cartografia ajuda a crear un coneixement nou convertint el tàcit en explícit.⁷

Traçar un mapa subjectiu de qualsevol tipus de territori (tot i que si es comença amb un territori físic comú sempre resulta més fàcil acotar les diferències i similituds), per compartir-lo posteriorment amb la resta de companys que han fet el mateix exercici, evidencia primer de tot que no tots entenem i percebem l'espai de la mateixa manera, alhora que també està parlant de com «colonitzem» cadascú l'espai i, per tant, com ens hi movem, què mirem i què inadvèrtim. Proposar activitats en l'àmbit educatiu en referència a la cartografia fomenta un coneixement més profund del territori a explorar, així com la presa de consciència de la diferència en el percebre i, per tant, en el mirar de cadascú.

Al cap i a la fi, la cartografia no deixa de ser un relat en forma de mapa, per tant, un espai on construir una realitat concreta de les mil i una possibles, explorar-ne de noves, tant les pròpies com les dels altres companys i teixir una xarxa de símbols i significats que ens porten a noves maneres de representar i comprendre el món. Com diu Harmon, «podem remarcar com de ràpid ha canviat el món, però el que realment ha canviat són les nostres vies de mirar el món».⁸ Així, la cartografia es presenta com una eina per saber com mirem i aprendre a mirar diferent; un reflex de com aquesta mirada va modificant-se al llarg del temps; un espai on poder plasmar/fixar el què s'ha après fins al moment per, acte seguit, establir noves connexions, tornar a començar i explorar nous mons, els quals al seu torn demanaran ser fixats i llegits per tornar a saltar al següent estat.

Referències

- ¹ CARERI, Francesco. *Walkscapes. El andar como práctica estética*. Barcelona: GG, 2002, p. 48.
- ² HARMON, Katharine. *You are here: personal geographies and other maps of the imagination*. Nova York: Princeton Architectural Press, 2004, p.19.
- ³ SMITH, Neil i KATZ, Cindy. «Grounding Metaphor. Towards a Spatialized Politics». Dins: KEITH, M. i PILE, S. (ed.). *Place and the Politics of Identity*. Londres i Nova York: Routledge, 1993, (p. 67-83).
- ⁴ HARMON, Katharine. *The map as art: contemporary artists explore cartography*. Nova York: Princeton Architectural Press, 2009, p. 10.
- ⁵ Ibídem, p. 15.
- ⁶ HARMON, K. *You are...*, *Op. Cit.*, p. 10-11.
- ⁷ GONZÁLEZ GARCÍA, Fermín María. *El Mapa conceptual y el diagrama V: recursos para la enseñanza superior en el siglo XXI*. Madrid: Narcea, 2008, p. 13-14.
- ⁸ HARMON, K. *You are...*, *Op. Cit.*, p. 17.

BIBLIOGRAFIA

DIEGO, Estrella de. *Contra el mapa: Disturbios en la geografía colonial de Occidente*. Madrid: Siruela, 2008.

IMATGES

- [1] Angelino Dulcert. *Carte marine de la mer Baltique, de la mer du Nord, de l'océan Atlantique Est, de la mer Méditerranée, de la mer Noire et de la mer Rouge*, 1339.
- [2] Carta do Mundo de Mercator del 1569.
- [3] Rogelio López Cuenca. «Mapa de Mataró» és part del projecte *El revés de la trama*, a partir de la realització del taller *Derrotas alternativas: Now/here*, Mataró, a Can Xalant. Setembre-October, 2008.

Judit Onsès

Arquitecta i llicenciada en Belles Arts. Li interessen aquelles vies d'experimentació entre el territori, la imatge, la investigació i l'educació. Actualment cursa el màster en Arts Visuals i Educació: un Enfocament Construcccionista a la Universitat de Barcelona.

